

INNOVATIE
VASTGOEDSTRATEGIE
DUURZAAMHEID
ERFGOED
OPEN
FEITEN EN CIJFERS

Rijksgebouwdienst
*Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties*

Jaaroverzicht 2011

Jaaroverzicht nieuwe stijl

In dit eerste digitale jaaroverzicht van de Rijksgebouwendienst vindt u een selectie van het belangrijkste nieuws van vorig jaar. Het gedrukte jaarverslag van de Rijksgebouwendienst is met de verschijning van dit eerste digitale jaaroverzicht van de baan. De officiële cijfers over personeel, organisatie en vastgoedportefeuille vindt u in mei in dit overzicht op de website rgd.nl terug.

2011 is het jaar waarin de ministerraad besloot om de vastgoeddiensten van het Rijk te fuseren. De Rijksgebouwendienst gaat allereerst met het Rijksvastgoed- en Ontwikkelingsbedrijf in 2014 samen in het nieuwe Rijksvastgoedbedrijf. De Rijksgebouwendienst staat voor grote veranderingen. Ook de forse besparing op de rijkshuisvesting en de herziening van het Rijkshuisvestingstelsel maken daar deel van uit.

2011 is ook het jaar geweest van spraakmakende opleveringen na renovaties, zoals het Koninklijk Paleis op de Dam, het Scheepvaartmuseum en de Raad van State. Ook het nieuwe pand van de Dienst Uitvoering Onderwijs en de Belastingdienst in Groningen baarde opzien. De bouwprojecten van de Rgd ontvingen vorig jaar niet voor niets geregeld een prijs of nominatie.

De Rijksgebouwendienst leverde in 2011 ook belangrijke bijdragen aan vernieuwingen in de bouw, niet alleen op het gebied van duurzaamheid, maar ook door de invoering van het Bouwwerk Informatiemodel (BIM) en van maincontracting bij beheer en onderhoud.

Met veel plezier nodig ik u uit om terug te kijken op een boeiend en uitdagend jaar.

*Peter Jägers,
Directeur-generaal Rijksgebouwendienst*

INNOVATIE

MAART

Bouw aangesloten op Digipoort

JULI

Inspectiemethode RgdBOEI wint terrein

SEPTEMBER

Maincontracting moet norm worden

OKTOBER

PPSsupport bundelt kennis publiek-private samenwerking

NOVEMBER

Rijksgebouwendienst wint prijs voor ondergronds bouwen

NOVEMBER

Rijksgebouwendienst schrijft BIM voor

MAART

Bouw aangesloten op Digipoort

Technisch dienstverlener Unica heeft op 21 maart 2011 de eerste elektronische factuur verzonden naar de Rijksgebouwendienst (Rgd). Dat kan met Digipoort, het “elektronische postkantoor” van de overheid voor bedrijven. Van alle facturen die de Rgd ontvangt, is 96% afkomstig van bedrijven uit de bouwsector. De Rijksgebouwendienst hoopt daarom dat deze bedrijven hun facturen voortaan elektronisch aanleveren via Digipoort.

Digipoort is de laatste stap op weg naar volledig digitale afhandeling van facturen bij de Rijksgebouwendienst. Vanaf 2009 verliep de verwerking van facturen bij de Rijksgebouwendienst intern al wel digitaal. Met Digipoort is de weg open naar een volledig elektronische factuurafhandeling.

Digipoort maakt onderdeel uit van de infrastructuur van de e-overheid. De doelstelling van de overheid is om 10% van alle facturen elektronisch te behandelen.

© Thijs Weerak

Digipoort de weg naar volledige elektronische factuurafhandeling.

JULI

Inspectiemethode RgdBOEI wint terrein

De gemeente Den Haag zette in juli 2011 als eerste gemeente de nieuwe integrale inspectiemethode van de Rijksgebouwendienst in om het gemeentelijk vastgoed te inspecteren. En daar bleef het niet bij, ook andere gemeenten zien het nut van de methode, die de inspecties van de brandveiligheid, het onderhoud, het energieverbruik en de regels voor gezondheid en welzijn combineert tot de integrale inspectie van een gebouw. De integrale inspectie levert grote efficiencywinst voor zowel leverancier als gebruiker. De Rijksgebouwendienst ontwikkelde deze methode in 2010 en initieerde ook de opleidingen in RgdBOEI. Voor de opleidingen zijn intussen wachtlijsten ontstaan.

In 2015 wil de Rgd dat alle 1100 panden met de nieuwe inspectiemethode RgdBOEI geïnspecteerd zijn. In 2011 zijn er 360 geïnspecteerd, in 2012 volgen er nog 140. In april 2012 volgt de aanbesteding van de rest van de bouwvoorraad.

Integrale inspectie levert grote efficiencywinst.

SEPTEMBER

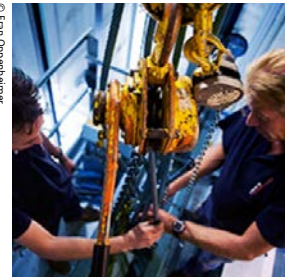
Maincontracting moet norm worden

De Rijksgebouwendienst doet in 2011 een oproep aan overheids- en marktpartijen om mee te denken over maincontracting. Maincontracting is de contractvorm waarbij voor het integrale beheer en onderhoud van gebouwen één prestatiecontract met één opdrachtnemer (de maincontractor) wordt gecontracteerd. De marktpartij is vervolgens verantwoordelijk voor de coördinatie van het beheer en onderhoud en de kwaliteit van het geleverde werk door contractanten.

In de publicatie 'Maincontracting, een integrale kijk op beheer en onderhoud', die in december verschijnt, spreekt de Rijksgebouwendienst zijn ambitie uit. De Rgd wil zich toeleggen op de regierol, de markt is leverancier en moet een grotere verantwoordelijkheid krijgen.

De Rijksgebouwendienst heeft al ervaringen met maincontracting opgedaan in de Hoftoren en het gebouw Rijnstraat 8. Om meer ervaringen op te doen start de Rgd in 2012 eerst een proef met maincontracting in drie penitentiaire inrichtingen: PI De Eenhoorn in Zwaag, PI De Berg in Arnhem en PI Zoetermeer. De integrale beheercontracten voor de penitentiaire inrichtingen worden aanbesteed voor een periode van acht jaar.

© Eran Oppenheimer

Integraal beheer en onderhoud in een prestatiecontract met een opdrachtnemer.

OKTOBER

PPSupport bundelt kennis publiek-private samenwerking

De Rijksgebouwendienst, Rijkswaterstaat en de ministeries van Veiligheid en Justitie en Financiën slaan in 2011 de handen ineen om een gezamenlijke vraagbaak over publiek-private samenwerking op te zetten: PPSsupport. Daarin gaan de experts van deze partijen hun kennis en expertise op het gebied van pps bundelen. Het nieuwe loket voor publieke opdrachtgevers start op 1 januari 2012 als onafhankelijke vraagbaak om opdrachtgevers van pps-projecten te steunen.

Omdat PPSsupport met kennis- en netwerkorganisaties uit de bouwwereld gaat samenwerken, is het zelf ook een voorbeeld van publiek-private samenwerking.

PPSupport is een initiatief van minister Schultz van Haegen van het ministerie

van I&M. Zij wil met PPSsupport de drempel voor pps-contracten verlagen, zodat andere opdrachtgevers er ook van profiteren en er meer gebruik van gaan maken.

© Fotoarchief Rijksgebouwendienst

Een gezamenlijke vraagbaak PPSsupport.

NOVEMBER

Rijksgebouwendienst wint prijs voor ondergronds bouwen

De Rijksgebouwendienst ontving in 2011 samen met BAM Civiel de Schreudersprijs voor ondergronds bouwen. De Rijksgebouwendienst ontving deze prijs voor de vernieuwende wijze waarop de ondergrondse werkzaamheden bij de renovatie van het Rijksmuseum zijn uitgevoerd. De renovatie van het Rijksmuseum omvatte onder andere vijf ondergrondse onderdelen die met succes werden gerealiseerd onder uitdagende omstandigheden. Zo moesten de pilaren van de fietserspassage tijdelijk worden opgevijseld om de oude funderingskolommen te vervangen. Ook werden er onder het gebouw boringen verricht voor het aanleggen van luchtkanalen. Hiervoor moest een micro-tunnelboormachine tussen de houten palen van het oude gebouw door manoeuvreren. De uitvoering is, ondanks de vele verschillende technieken en de lastige randvoorwaarden,

succesvol verlopen en de omgeving heeft nauwelijks hinder ondervonden. “Het getuigt van durf om bij een gebouw met deze status te kiezen voor een complexe ondergrondse toevoeging”, zei de jury over het project.

Het Rijksmuseum ondergaat de grootste renovatie en restauratie uit zijn geschiedenis. Het gebouw van architect Cuypers dateert uit 1885 en is een uniek historisch monument; de aanpassingen aan de eisen van deze tijd mogen geen afbreuk doen aan het oorspronkelijke ontwerp. De verbouwing vordert gestaag. In de voorhal van het Rijksmuseum ligt sinds november 2011 weer een prachtige mozaïekvloer, gereconstrueerd naar het oorspronkelijke ontwerp van architect Pierre Cuypers. Het Rijksmuseum opent in 2013 zijn deuren weer voor het publiek.

© Eran Openheimer

Prijs voor vernieuwende wijze ondergronds renoveren.

NOVEMBER

Rijksgebouwendienst schrijft BIM voor

Het gebruik van Bouwwerk Informatie Modellen (BIM) is een bekend fenomeen in de bouwwereld. Steeds meer bouwbedrijven en ontwerpbureaus maken gebruik van BIM. Niet zo gek, want met het gebruik van het Bouwwerk Informatie Model zijn misverstanden over bouw en beheer van een gebouw bijna niet meer mogelijk. Alle partijen krijgen in elk bouwstadium uniforme en betrouwbare informatie over een gebouw in hetzelfde systeem. Op deze manier worden faalkosten voorkomen.

De Rijksgebouwendienst schrijft dit instrument vanaf 1 november voor aan zijn marktpartijen, allereerst in nieuwe DBFMO-aanbestedingen (DBFMO staat voor design, build, finance, maintenance en operate). Toepassing van de norm in andere

contractvormen en aanbestedingen is nog in voorbereiding.

BIM: uniforme en betrouwbare informatie over een gebouw.

VASTGOED- STRATEGIE

APRIL

Rijksvastgoed in stationskwartier Breda

SEPTEMBER

Nieuw rijkshuisvestingsstelsel: simpel, centraal en goedkoper

SEPTEMBER

Masterplan Den Haag: ministeries onder één dak

NOVEMBER

Geslaagde verkoop van PI Noordsingel

NOVEMBER

Fusie Rgd en RVOB op komst

NOVEMBER

Kantorenlocatiebeleid Rijk

APRIL

Rijksvastgoed in stationskwartier Breda

Het nieuwe gerechtsgebouw Breda wordt gebouwd in het Stationskwartier van Breda. De gemeente Breda en de Rijksgebouwendienst bereikten in april overeenstemming over de locatie.

De totale oppervlakte van het te realiseren gerechtsgebouw bedraagt circa 35.000 m² bruto vloeroppervlak inclusief parkeer-ruimte. De aanbesteding van de nieuwe huisvesting voor de Rechterlijke Organisaties in Breda geschiedt via een publiek-private samenwerking (PPS) met een looptijd van 30 jaar.

De nieuwe huisvesting ligt in het door de gemeente Breda en NS Poort te ontwikkelen Stationskwartier. Het stationskwartier is aangemerkt als het sleutelproject Via Breda. In Via Breda is een nieuwe OV-terminal en

aansluiting op het internationale spoor-netwerk voor hoge snelheidslijnen Rotterdam – Antwerpen voorzien. De nieuwe OV-terminal Breda is een ontwerp van architect Koen van Velsen en wordt een modern station waar reizen, wonen, werken en winkelen zijn geïntegreerd.

De Belastingdienst neemt zijn intrek in een kantoor in de nieuwe OV-terminal. De Rijksgebouwendienst en NS Poort tekenden daarvoor begin juli een huurovereenkomst. De Rijksgebouwendienst huurt van NS Poort 13.000 m² BVO kantoorruimte in het nieuwe station Breda, 150 plaatsen in de fietsenstalling en 106 parkeerplaatsen op het parkeerdek van het station. De overeenkomst heeft een looptijd van 15 jaar. Naar verwachting wordt het nieuwe kantoor van de Belastingdienst in het voorjaar van 2014 opgeleverd.

© Rijksoverheid van den Beeth

Nu nog een leeg Stationskwartier Breda.

SEPTEMBER

Nieuw rijkshuisvestingsstelsel: simpel, centraal en goedkoper

In de ministerraad van 16 september was het niet meer dan een simpel hamerstuk. Maar de uitwerking van het nieuwe rijkshuisvestingsstelsel dat formeel op 1 januari 2013 van start gaat, krijgt nog heel wat voeten in aarde. Het nieuwe stelstel betekent een forse wijziging ten opzichte van de huidige situatie. In de toekomst is er een onderscheid tussen kantoren en niet kantoren (ofwel specialities). Voor beide geldt in ieder geval dat al het onderhoud de verantwoordelijkheid van de Rijksgebouwendienst (Rgd) wordt. Ook neemt de Rgd de kosten voor energie in kantoren op zich.

Voor kantoren is in het nieuwe stelsel het uitgangspunt centrale sturing en kaderstelling. Het directoraat-generaal Organisatie Bedrijfsvoering Rijk (DGOBR)

stelt strakke normen voor de kantoren binnen de rijkshuisvesting vast. Ook is DGOBR opdrachtgever bij eventuele bouw van nieuwe Rijksverzamelkantoren. De huidige klanten van de Rgd heten voortaan gebruikers. Ministeries houden hun huisvestingsbudget, maar krijgen minder zeggenschap. Ze geven in de toekomst hun ruimtebehoefte aan en een regiovoordeur voor nieuwe huisvesting. Deze centrale sturing geeft meer mogelijkheden om leegstand te voorkomen. In het nieuwe stelsel hanteert de Rgd voor kantoren vaste prijzen per vierkante meter per regio.

In het nieuwe stelsel vormen zogenaamde specialities (zoals gevangenissen, opslagloodsen, musea) een aparte categorie. De kaderstelling hiervoor zal komen te liggen bij het betreffende beleidsdepartement.

© Fotoarchief Rijksgebouwendienst

Nieuw rijkshuisvestingsstelsel kan meer leegstand voorkomen.

SEPTEMBER

Masterplan Den Haag: ministeries onder één dak

De Rijksoverheid bezuinigt de komende jaren fors op de gebouwen van ministeries in Den Haag. Verschillende ministeries gaan samen onder één dak, de huidige gebouwen van drie ministeries worden verkocht en bijna alle huurpanden worden opgezegd. Hiermee voorkomt het kabinet leegstand op de ministeries nu het aantal rijks-ambtenaren de komende jaren omlaag gaat. Verder worden de werkplekken voor de ambtenaren kleiner en efficiënter benut. In totaal verdwijnt ongeveer 40% van de kantoorruimte van het Rijk in Den Haag.

Het ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa) komt vanaf 2016 samen met het ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) in het voormalige VROM-gebouw aan de Rijnstraat. Het pand van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)

aan het Parnassusplein gaat na een verbouwing ook onderdak bieden aan Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Voor de ministeries van Binnenlandse en Koninkrijksrelaties (BZK) en van Veiligheid en Justitie (VenJ) wordt al een nieuw pand gebouwd in het Wijnhavenkwartier. De huidige torens van BZK en VenJ zijn verkocht aan de gemeente Den Haag (overdracht januari 2013). De gebouwen kunnen plaats maken voor toekomstige ontwikkeling van het gebied. Het huidige pand van BuZa aan de Bezuidenhoutseweg wordt verkocht. Het hoeft door de geplande verhuizing niet meer te worden gerenoveerd. Het gebouw van I&M aan de Plesmanweg wordt verkocht. Ook het huidige SZW-pand aan de Anna van Hannoverstraat wordt afgestoten.

© Aneida Oorman

De werkplekken van ambtenaren worden kleiner en efficiënter benut.

NOVEMBER

Geslaagde verkoop van PI Noordsingel

Het Noordsingelcomplex in Rotterdam is voor 4,65 miljoen euro verkocht aan HD Projectrealisatie en BAM Woningbouw Rotterdam. Zij dienden de beste projectvisie in en deden het beste bod. De koopovereenkomst tussen het RVOB en de koper is in november getekend.

Voor het Rijk (RVOB en de Rijksgebouwendienst) en de gemeente Rotterdam is deze verkoop een groot succes. Het is gelukt om in slechte economische omstandigheden een lastig te ontwikkelen complex als de PI Noordsingel te verkopen. Lastig, omdat zowel aan de wensen van het Rijk ten aanzien van de monumentale waarden en verkoopopbrengst, als aan de wensen van de gemeente en bewoners voor een park en de toekomstige bestemming, tegemoet moest worden gekomen.

De verkoop omvat de penitentiaire inrichting aan de Noordsingel, het voormalige gerechtshof (Rijksmonument), het voormalig notarieel archiefgebouw (Rijksmonument) en de woning aan de Zegwaardstraat 70.

De daadwerkelijk levering van het complex vindt plaats vóór 31 januari 2014, het moment waarop het gevangeniscomplex en de bijbehorende rechtbank vrijkomen. Tot die tijd hebben HD Projectrealisatie en BAM Woningbouw Rotterdam de tijd om de plannen voor het Noordsingelcomplex nader uit te werken. De gemeente werkt aan een nieuw bestemmingsplan.

© Fotoarchief Rijksgebouwendienst

Ondanks slechte economische omstandigheden toch koopovereenkomst gesloten.

VASTGOED- STRATEGIE

NOVEMBER

Fusie Rgd en RVOB op komst

In juli 2011 rondde voormalig secretaris-generaal van VROM en nu ABD-topconsultant Hans van der Vlist een onderzoek af naar de besparingsmogelijkheden in de vastgoedsector van het Rijk. Een van zijn aanbevelingen was om in eerste instantie tot een fusie van de Rijksgebouwendienst (Rgd) en het Rijksvastgoed- en Ontwikkelingsbedrijf (RVOB) te komen. Van der Vlist: 'Het Rijk heeft een belangrijke opgave: slim met vastgoed omgaan. Er is minder huisvesting voor ambtenaren nodig, kantoren verdwijnen, er is leegstand. De druk op de vastgoedmarkt neemt toe. Breng expertise op dit gebied samen en zorg dat de overlap tussen de vastgoeddiensten eruit gaat.'

In november besloot de ministerraad dat die gezamenlijke vastgoeddienst er moet

komen. In het nieuwe Rijksvastgoedbedrijf (RVB) gaan in eerste instantie de Rgd en het RVOB samen. Het RVB moet er uiterlijk 1 januari 2014 staan. De dienst zal een zelfstandig onderdeel van de portefeuille van de minister van BZK worden. Voor de vorming van het nieuwe Rijksvastgoedbedrijf wordt begin 2012 een kwartiermaker benoemd.

Ook besloot de ministerraad dat met ingang van de begroting voor 2013 elk ministerie met vastgoed een vastgoedportefeuillestrategie moet hebben. Verder moet de afstemming tussen alle ministeries en diensten op dit terrein verbeteren.

Ministerraad besluit dat er een gezamenlijke vastgoeddienst moet komen.

NOVEMBER

Kantorenlocatiebeleid Rijk

Het Rijk moet in de toekomst efficiënter en flexibeler omgaan met de beschikbare huisvesting. De kantoren van het Rijk zullen, gerekend in vierkante meters, de komende tien jaar met gemiddeld 25% afnemen. In november besloot het kabinet om de groeiende leegstand in de kantoren van de rijksoverheid het hoofd te bieden door in de toekomst zoveel mogelijk de vraag te bundelen in eigendomspannen van het Rijk. Een belangrijk deel van deze eigendomspannen bevinden zich in 12 grote, over Nederland verspreide steden. Dit zijn: Groningen, Leeuwarden, Zwolle, Arnhem, Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag, Den Bosch, Breda, Eindhoven en 'Zuid-stad' (Maastricht en Heerlen). Naast deze 12 steden zal het Rijk in 47 ander plaatsen in 2020 vastgoed blijven bezitten. Veranderingen in huisvesting zijn op deze manier gemakkelijker op te vangen

dan bij een landelijk gefragmenteerd kantoorlandschap. Met dit besluit wordt een belangrijk deel van de besparingen op de bedrijfsvoering van de overheid ingevuld. Het gecombineerd huisvesten van rijksdiensten levert de rijksoverheid een structurele besparing op van 70 miljoen euro. Op dit moment bevindende gebouwen met een vrijwel exclusieve kantorenfunctie zich in 93 plaatsen. De Rijksoverheid heeft momenteel circa 4 miljoen vierkante meter kantoren. Dit is 11% van het totale aantal vierkante meters in kantoren in Nederland. De leegstand in de kantorenportefeuille van het Rijk wordt veroorzaakt door het dalend aantal ambtenaren, de nieuwe huisvestingsnormen en het nieuwe werken van Rijksambtenaren. Gemeenschappelijke huisvesting van Rijksorganisaties is goedkoper en zorgt ook voor grotere samenwerking tussen de Rijksorganisaties.

Gecombineerd huisvesten levert besparing van € 70 miljoen op.

DUURZAAMHEID

FEBRUARI

Platform Duurzame Huisvesting: samen kun je meer

MAART

DUO Groningen: duurzaamheid leidend

JULI

Rijkswaterstaat Assen: energielabel A

SEPTEMBER

Green Building Week: slim, zuinig en mooi in etalage

OKTOBER

Proeftuin zonnepanelen in Zevenaar

NOVEMBER

Rijksgebouwendienst maakt elektrisch rijden mogelijk

FEBRUARI

Platform Duurzame Huisvesting: samen kun je meer

De elf leden van het Platform Duurzame Huisvesting, waaronder de Rijksgebouwendienst, tekenden op 10 februari tijdens het symposium 'Duurzame Huisvesting, wie is aan zet?' een intentieverklaring om samen aan de slag te gaan met het verduurzamen van de huisvestingsketen. De leden tekenden voor het integreren van duurzaamheid in hun eigen organisatie en voor het oproepen van hun achterban om oplossingen aan te dragen en instrumenten te ontwikkelen die tot duurzame huisvesting leiden.

Het Platform Duurzame Huisvesting, opgericht in 2010, is een alliantie van branche-, kennis- en koepelorganisaties die een belangrijke rol spelen bij huisvesting in de bestaande utiliteitsbouw. Leden zijn behalve de Rijksgebouwendienst, onder

andere: Agentschap NL, TNO, Dutch Green Building Council, Vastgoed Belang en organisaties uit de onderhouds-, facility- en installatiesector.

De gedachte achter het platform is dat betere samenwerking het gebruik van duurzame toepassingen stimuleert. Het Platform dient als vraagbaak over duurzaamheid en wil binnen 4 jaar 'aantoonbare en significante resultaten' bereiken. Op 16 februari 2012 organiseert het Platform Duurzame Huisvesting een symposium in het teken van groen vastgoed, waaraan diverse deelnemers een bijdrage leveren.

© Fotoarchief Rijksgebouwendienst

Het Platform dient als vraagbaak over duurzaamheid in huisvesting.

MAART

DUO Groningen: duurzaamheid leidend

De Dienst Uitvoering Onderwijs nam in maart 2011 samen met de Belastingdienst zijn intrek in een futuristisch ogend kantoorgebouw in Groningen. Voor de architectonische kwaliteiten namen de Rijksgebouwendienst, de aannemer en de architect in juni de Gouden Baksteen in ontvangst, de publieksprijs voor het mooiste gebouw van Groningen. Maar DUO Groningen is in meer dan één opzicht een bijzonder pand te noemen.

DUO is een van de eerste resultaten van publiek-private samenwerking in optima forma. De Rijksgebouwendienst sloot een zogenaamd Design, Build, Finance, Maintain en Operate-contract voor 20 jaar met het consortium DUO2. Maar bovenal is DUO bijzonder omdat de Rijksgebouwendienst hoge eisen stelde aan de duurzaamheid van

het complex. Er zijn talloze innovatieve en duurzame toepassingen te vinden, gericht op het sparen van energie en milieu. Enkele opzienbarende voorbeelden zijn de constructie van de gevel, de bijzondere vloerconstructie, de opslag van energie in de grond en de opmerkelijke flexibiliteit van het gebouw.

Ook opmerkelijk: het gebouw is na het verstrijken van de 20-jarige contractperiode, ook te gebruiken voor woningbouw. Met de inhuizing van DUO en Belastingdienst in het gebouw is de eerste fase van het project klaar. Nu volgt de sloop van de twee bestaande kantoorstorens, de aanleg van de ondergrondse parkeergarage en de openbare stadstuin. Het gehele project is naar verwachting eind 2013 afgerond.

© Saksis Eindhoven

DUO is in meer dan één opzicht een bijzonder pand te noemen.

JULI

Rijkswaterstaat Assen: energielabel A

De Rijksgebouwendienst heeft in juli 2011 een markant districtskantoor van Rijkswaterstaat in Assen opgeleverd. Het gebouw valt niet alleen op door zijn bijzondere gevels, maar ook door de duurzame en aangename werkomgeving. De Rijksgebouwendienst stelde hoge eisen aan de duurzaamheid en de energiezuinigheid van het gebouw, waarin twee vestigingen van de Belastingdienst zijn gehuisvest. Het pand moest minimaal energielabel C krijgen. Dat lukte. Het ontwerpteam koos voor een slimme combinatie van maatregelen om het energieverbruik en de uitstoot van schadelijke stoffen te beperken. Voor het verwarmen en koelen wordt gebruik gemaakt van warmte-koude-opslag met een warmtepomp. De warme lucht die via de vloer wordt aangevoerd, passeert eerst een eierdoosachtige structuur van

kunststof die de warmte langer vasthoudt en het energieverbruik verder terugdringt. Het districtskantoor in Assen is het tweede gebouw in Nederland waar deze ClimaLevel-techniek is toegepast.

Met een kleine extra investering is het gelukt om het energieverbruik zelfs 'op te krikken' tot A-niveau.

Verder zijn in het gebouw veel recyclebare materialen toegepast, volgens het cradle-to-cradle principe. In het interieur is bijvoorbeeld Fins naaldhout met FSC-keurmerk gebruikt. De geur van hout en het gebruik van frisse accentkleuren zorgt voor een zeer aangenaam werkklimaat. Want het kantoor van Rijkswaterstaat mag dan een voorbeeldfunctie hebben op het gebied van duurzaamheid, je kunt er ook heel prettig werken.

© Jacco Boer

Kantoor Rijkswaterstaat niet alleen voorbeeldkantoor; je kunt er ook heel prettig werken.

SEPTEMBER

Green Building Week: slim, zuinig en mooi in etalage

De Rijksgebouwendienst nam in 2011 deel aan de eerste editie van de Dutch Green Building Week, een grootschalig evenement om te laten zien hoe belangrijk duurzaam bouwen is voor onze samenleving.

In de 'Parade van Duurzaamheid' zetten bouw- en vastgoedorganisaties van 19 t/m 23 september hun duurzame projecten voor een breed publiek in de etalage.

De Rijksgebouwendienst past de nieuwste technieken toe als het gaat om duurzaamheid en energiebesparing in de rijkshuisvesting.

Dit levert succesvolle projecten op zoals de renovatie van het kantoorpand Westraven van Rijkswaterstaat in Utrecht en de nieuwbouw van het kantoorpand van de Dienst Uitvoering Onderwijs en

de Belastingdienst in Groningen.

De Rijksgebouwendienst en Agentschap NL nodigden in deze 'groene week' lokale overheden, aannemers, architecten, installateurs, facility managers en overige experts uit voor een rondleiding op beide locaties, gevolgd door een paneldiscussie met de bouwteamleden.

Ook in 2012 is er een Dutch Green Building Week gepland om de ervaringen met duurzaam bouwen uit te wisselen met vakgenoten. Deze wordt gehouden van 17 tot en met 21 september.

© Fotocentrum Rijksgebouwendienst

Duurzaam bouwen is belangrijk voor onze samenleving.

OKTOBER

Proeftuin zonnepanelen in Zevenaar

De Rijksgebouwendienst heeft in 2011 het dak van het aanmeldcentrum voor asielzoekers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) in Zevenaar ingericht als ‘proeftuin’ voor zonnecellen. Bij dit project worden verschillende typen zonnecellen en stroomomvormers uitgeteerd om te kijken welke het meest geschikt zijn voor toepassing op andere gebouwen. De proeftuin is op donderdag 27 oktober officieel in gebruik genomen door de secretaris-generaal van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Toen bleek dat de dakbedekking van het centrum aan vervanging toe was, heeft de Rijksgebouwendienst met de IND besloten om te kiezen voor dakbedekking met geïntegreerde zonnecellen. Dit systeem

voor opwekking van elektriciteit uit (zon) licht is eenvoudig aan te brengen tijdens onderhoud of renovatie van daken van rijksgebouwen en is daardoor aanzienlijk goedkoper dan conventionele zonnepanelen. Dat biedt perspectief voor andere rijksdaken, maar eerst moet duidelijk worden wat de prestaties zijn van deze innovatieve technologie. Om inzicht te krijgen in die prestaties maken ook systemen met conventionele zonnepanelen deel uit van de proef in Zevenaar.

De proeftuin is onderdeel van het Programma Groene Technologieën van het Rijk. Het Rijk wil gemiddeld 2% per jaar aan energie besparen. In 2020 moet er 25% zijn bespaard ten opzichte van 2008.

© Thera van den Heuvel

Perspectief voor andere rijksdaken.

NOVEMBER

Rijksgebouwendienst maakt elektrisch rijden mogelijk

De Rijksgebouwendienst heeft eind 2011 op vier locaties van de Belastingdienst oplaadpunten geïnstalleerd om het rijden met de elektrische auto mogelijk te maken. De Belastingdienst wil uiteindelijk op nog 42 locaties in Nederland één of meer oplaadpunten voor de elektrische auto aan laten leggen. Eén oplaadpunt is geschikt om twee auto's op te laden.

Voor de oplaadpunten hebben onze klanten 'verplichte winkelnering' bij de Rijksgebouwendienst en dat biedt perspectief, want de elektrische auto is booming. Rijkswaterstaat is enthousiast over hun proef met de elektrische auto op 9 locaties, die in 2010 startte.

Voor zo'n oplaadpunt komt veel kijken. Er moet wegmarkering en een verkeersbord

bij komen om aan te geven waar het oplaadpunt is. En er zijn nog vraagtekens. Kan iedereen toegang krijgen met de Rijkspas? Wie betaalt de stroom eigenlijk? Er is nog niet voor alle problemen een kant en klare oplossing gevonden.

Tijdens de Dag van de Duurzaamheid op 11 november was er veel informatie te halen over deze groene mobiliteit. De Rijksgebouwendienst kon er melden dat nu ook de Belastingdienst gaat proefdraaien met de elektrische auto en de bijbehorende oplaadpunten.

© Arne de Groot

Opladen van elektrische auto's mogelijk op 4 locaties van de Belastingdienst.

ERFGOED

MAART

Markt raadplegen voor herbestemming Blokhuispoort

MEI

Monumenten in de schijnwerpers

MEI

Spaarlampen in een paleis?

JUNI

Studenten transformeren kantoren Eerste Kamer

SEPTEMBER

Restauratie grafmonument Maarten Tromp:
precisiewerk

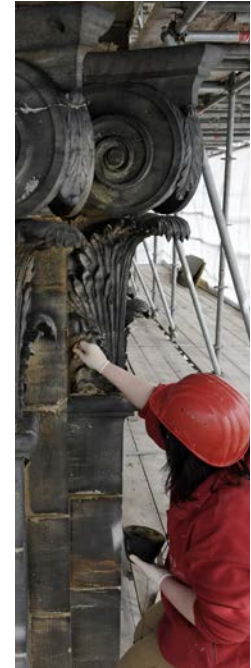
NOVEMBER

60 jaar kunst in opdracht

DECEMBER

Paleis op de Dam: hersteld koninklijk erfgoed

MAART

Markt raadplegen voor herbestemming Blokhuispoort

De Rijksgebouwendienst denkt als beheerder van cultureel erfgoed ook intensief met het Rijksvastgoed- en Ontwikkelingsbedrijf en de betrokken gemeente mee over een eventuele nieuwe bestemming voor monumenten die niet meer voor rijkshuisvesting geschikt of nodig zijn. Met behoud van de monumentale waarde. De Blokhuispoort is daar een goed voorbeeld van. De Blokhuispoort is een voormalige gevangenis, een bijzonder monument op een locatie in Leeuwarden waarvan de geschiedenis teruggaat tot de 15e eeuw. Eind 2007 vertrok de laatste gedetineerde uit de Blokhuispoort. In opdracht van de Rijksgebouwendienst beheert het bedrijf CareX sindsdien het terrein met de gebouwen. Bedrijfjes en kunstenaars kunnen een 'cel' in het complex huren tot er een definitieve bestemming is gevonden. Op verzoek van de Rijksgebouwendienst hebben studenten van

de Academie voor Bouwkunst Groningen eerder meegedacht over de mogelijke herbestemming van de Blokhuispoort. Voordat het pand te koop wordt aangeboden, hebben de Rijksgebouwendienst, het RVOB en de gemeente Leeuwarden ook de markt geconsulteerd over de mogelijkheden voor herontwikkeling. De marktconsultatie is bedoeld om marktpartijen te vinden die mogelijkheden zien om het monumentale complex een nieuwe bestemming te geven en vervolgens commercieel te beheren. De marktconsultatie, waarvoor in maart een ambitiedocument werd opgesteld, is inmiddels afgerond. Op basis van de ingezonden reacties blijkt dat de meeste partijen kiezen voor een samenstel van verschillende gebruiksvormen, waardoor het complex een belangrijke rol voor de stad blijft vervullen.

© Fotoarchief Rijksgebouwendienst

Het complex blijft een belangrijke rol voor de stad vervullen.

MEI

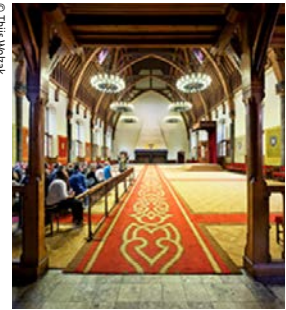
Monumenten in de schijnwerpers

2011 was een speciaal jaar voor monumenten minnend Nederland. Normaal wordt voor Nationale Monumentendag een weekend gereserveerd in september, het afgelopen jaar was het jubileumjaar en gingen er bijna wekelijks kastelen, paleizen en andere historische gebouwen die tot de nationale top 25 horen open voor het publiek.

De Rijksgebouwendienst neemt elk jaar deel aan de openstelling op Monumentendag; tijdens deze Nationale Monumenten Estafette in het kader van 50 jaar Monumentendag waren 4 topmonumenten van de Rijksgebouwendienst gratis te bezoeken: de Ridderzaal in Den Haag, het voormalige gevangenisdorp Veenhuizen, Jachthuis Sint Hubertus en het Paleis op de Dam. Een groot succes. De Ridderzaal trok op 28 mei meer dan 3000 bezoekers. Voor herhaling vatbaar!

De Rijksgebouwendienst is eigenaar van 360 monumenten, waarvan het merendeel in gebruik is als kantoor. Verschillende Rgd-monumenten staan in de Unesco NL Top 100 van werelderfgoed, bijvoorbeeld de Ridderzaal in Den Haag en het Rijksmuseum in Amsterdam.

© Thijs Weelink

50 jaar Monumentendag, 2011 was bijzonder jaar.

MEI

Spaarlampen in een paleis?

In de meeste kantoorgebouwen van de Rijksgebouwendienst is de ouderwetse gloeilamp al grotendeels verdwenen, maar in monumenten zijn ze er nog volop. Europese regelgeving schrijft voor dat de gloeilamp straks ook daar vervangen wordt door energiezuinige varianten als de spaarlamp. Hoe gaat de Rijksgebouwendienst daarmee om? Een complex probleem dat aangeeft hoe specialistisch het beheer van ons nationale erfgoed kan zijn.

In mei 2011 verscheen een uitgave van de Rijksgebouwendienst over 'Elektrisch licht in historische interieurs'. Daarin laten deskundigen van en namens de Rijksgebouwendienst Rob van Beek (restauratiearchitect Rijksgebouwendienst), Wout van Bommel (onafhankelijk lichtconsultant) en Henk van der Geest

(lichtontwerper voor architectuur en theater) zien, dat er naarstig naar inventieve oplossingen wordt gezocht om de uitstraling van de historische verlichting niet verloren te laten gaan. Dat dat steeds vaker lukt, tonen de praktijkvoorbeelden in onder andere het Koninklijk Paleis op de Dam, Paleis Het Loo en de Ridderzaal heel sfeervol aan.

Elektrisch licht in historische interieurs.

JUNI

Studenten transformeren kantoren Eerste Kamer

De Rijksgebouwendienst heeft in het voorjaar van 2011 de hulp ingeroepen van studenten aan de kunstacademie bij het herinrichten van kantoorruimtes op het Binnenhof. Voormalige kamers van de Raad van State werden in zeer korte tijd getransformeerd tot fractiekamers voor de Eerste kamer. Studenten ontwierpen wanddoeken, die de plafonds en de muren bekleden. Zij lieten zich inspireren door de staatkundige en culturele geschiedenis van Nederland.

Eigenlijk waren de kantoren toe aan restauratie, maar dat vraagt om een grondig en nauwkeurig (en daardoor langdurig) onderzoek. De Rijksgebouwendienst en de Eerste Kamer schreven een wedstrijd uit voor studenten van de kunstacademies van Rotterdam en Den Haag om een tussenoplossing te vinden. Een jury,

onder leiding van voormalig voorzitter van de Eerste kamer René van der Linden, koos de ontwerpen, die nu uitgevoerd zijn.

De eerste nieuwe fractiekamers zijn in juni 2011 opgeleverd, precies op tijd voor de installatie van de nieuwe leden van de Eerste kamer op 7 juni 2011.

© Marcel Keen

Inspirerende wandkleden voor plafond en muren.

SEPTEMBER

Restauratie grafmonument Maarten Tromp: precisiewerk

Het ligbeeld van Maarten Harpertszoon Tromp van het grafmonument in de Oude Kerk te Delft werd op 6 september 2011 gelicht en verplaatst naar een nieuwe (tijdelijke) tombe, eveneens in de Oude Kerk. Een kunststukje waar veel media-belangstelling voor was. De demontage van het grafmonument was nodig, omdat tijdens de restauratie bleek dat de schade aan het monument ernstiger was dan verwacht.

Het grafmonument voor de beroemde gevallen zeeheld Maarten Tromp krijgt in opdracht van de Rijksgebouwendienst sinds 2010 een grondige opknapbeurt. Het monument werd al in de gaten gehouden, omdat er aan het natuursteen sporen van verval zichtbaar waren. Toen eind 2009 delen van het monument naar beneden

dreigden te vallen, werd herstel dringend. Gaandeweg het herstelwerk bleek de schade zo ernstig, dat onttakeling van het hele grafmonument in 2011 onontkoombaar was.

Na de verplaatsing van het liggende beeld van de zeeheld zijn de beschadigde onderdelen van het monument gedemonteerd. Zij worden elders gerestaureerd. Alleen het beeld van Tromp en het monumentale hekwerk blijven tijdens de restauratie in de kerk. Op dit moment wordt onderzocht wat de juiste manier is om het monument weer op te bouwen. Waarschijnlijk kan de montage na de zomervakantie beginnen. Eind 2012 zal het monument weer in volle glorie te zien zijn.

© Fotoarchief Rijksgebouwendienst

Een kunststukje met veel media-aandacht.

NOVEMBER

60 jaar kunst in opdracht

Een keramische wand van Karel Appel uit de jaren zestig, herplaatst in het Walterbos Complex te Apeldoorn. De zwevende steen van Wim T. Schippers voor het ministerie van VWS. De plafondschildering van Escher in het ministerie van Landbouw. Dit zijn enkele van de meest bekende kunstwerken uit de enorme kunstcollectie van het Rijk.

De Rijksgebouwendienst staat aan de wieg van die collectie, omdat bij de bouw van elk nieuw rijksgebouw de afgelopen decennia steeds 1 of 2% van de bouwsom besteed werd aan een kunstwerk voor dat nieuwe gebouw. De percentageregeling beeldende kunst bestond in 2011 zestig jaar en de Rijksgebouwendienst gaf op grond van die percentageregeling ruim 2500 keer aan kunstenaars de opdracht om een passend kunstwerk te maken.

Over de collectie kunst van het Rijk en het fenomeen kunstopdracht door de eeuwen heen verscheen in het jubileumjaar 2011 de uitgave 'in Opdracht'. Rijksbouwmeester Frits van Dongen presenteerde het eerste exemplaar op 23 november tijdens een symposium over de geschiedenis van de kunstopdracht in het Scheepvaartmuseum. 'In Opdracht' is de catalogus van alle kunstwerken die in opdracht van het Rijk gemaakt zijn, ook van de kunst die zich bevindt op minder openbare plekken als gevangenissen en rechtbanken en Nederlandse ambassades in het buitenland. In het boek komen ook kunstkeners aan het woord.

Het boek In Opdracht is te koop in de reguliere boekhandel voor € 49,50.

1 à 2% van de bouwsom wordt gebruikt voor kunst.

DECEMBER

Paleis op de Dam: hersteld koninklijk erfgoed

De restauratie van de gevel van het Koninklijk Paleis op de Dam werd in december afgerond. Na lange tijd verstopt te hebben gezeten achter dik steigerdoek, is het nu weer in al zijn glorie te aanschouwen.

De Rijksgebouwendienst heeft het technische onderhoud aan de gevel en de daklijsten van het Paleis afgelopen jaar voortgezet. Slechte blokken en voegen zijn vervangen, kozijnen zijn hersteld en geschilderd en er is een nieuwe duivenwering aangebracht. Na dit grote onderhoud kan het Koninklijk Paleis weer 25 à 30 jaar mee.

Naast technische herstel is ook visueel herstel uitgevoerd. De bonte vlekkerigheid van de gevel is flink verminderd. Om dat voor elkaar te krijgen zijn maar liefst 25.000 zandstenen blokken stuk voor stuk nauwkeurig onderzocht. Vervolgens is per blok besloten: niets doen, omdat de steen in goede staat

verkeerde of behandelen. De behandeling bestond uit droog microstralen, eventueel krijten om de kleur te corrigeren, repareren of (deels) vervangen. Donkere stenen werden lichter en lichtere stenen donkerder. Kleuren- en tooncontrasten werden niet gewist, maar verzacht. De architectuur van het paleis komt na dit visuele herstel weer beter tot zijn recht.

Timpaan

Regen, roet en uitlaatgassen hadden ook de beeldengroep aan de gevel van het Koninklijk Paleis Amsterdam grijs en grauw gemaakt. De Rijksgebouwendienst reinigde in 2011 ook het timpaan aan de damzijde met blinkend wit Carrara marmer als resultaat. Een aantal onderdelen van het imposante beeldhouwwerk, lauwerkransen en olijftakken, zijn weer voorzien van bladgoud, net zoals in de 17e eeuw.

© Wim Rutgers

Naast technisch herstel is ook visueel herstel uitgevoerd.

OPEN

FEBRUARI

Nieuwe weg voor Paleis Soestdijk

APRIL

Opening Maallust en Klein Soestdijk: 'levend' erfgoed

APRIL

Doetinchem duurzaam belastingkantoor rijker

APRIL

Paleis Het Loo ontvangt zijn bezoekers waardig

JULI

Europol geopend in internationale zone Den Haag

OKTOBER

Raad van State verbouwd met behoud van monumentale sfeer

OKTOBER

Scheepvaartmuseum: bijzonder mooi en innovatief

FEBRUARI

Nieuwe weg voor Paleis Soestdijk

De openstelling van Paleis Soestdijk is in 2011 verlengd met een nieuwe formule: 'Soestdijk in transit'. Verschillende marktpartijen zorgden voor een aantrekkelijk aanbod van tientallen evenementen en arrangementen, drie dagen per week waren er rondleidingen en horeca. Ook werden in 2011 voor het eerst verschillende zalen ingezet voor besloten bijeenkomsten en topontmoetingen. Hoogtepunt van het jaar was de opera Orfeo ed Euridice op de vijver van Paleis Soestdijk met in totaal 42.000 bezoekers. Naast de opera kwamen afgelopen jaar 64.000 bezoekers naar Soestdijk. Om alle activiteiten in goede banen te leiden en ervoor te zorgen dat paleis en tuin zorgvuldig worden gebruikt, fungeert het team Soestdijk ook als (mede) initiator, organisator en overall-regisseur. Een niet alledaagse rol voor de Rijksgebouwendienst, maar noodzakelijk om inkomsten te

genereren en het monument Soestdijk op een passende manier 'levend' te houden: een belangrijke voorwaarde voor een succesvolle herbestemming. Want dat is uiteindelijk de bedoeling. De Rijksgebouwendienst zoekt in opdracht van het kabinet een nieuwe bestemming voor Paleis Soestdijk. Door de financieel-economische situatie en de herbezinning op de toekomst van rijksmonumenten is eind 2011 een nieuwe weg ingeslagen. Besloten is om de markt in de meest ruime zin te verkennen en te onderzoeken welk soort bestemming voor Soestdijk haalbaar is. Ook in 2012 wordt 'Soestdijk in transit' voortgezet, onder andere met een reprise van de opera Orfeo ed Euridice, rondleidingen, verschillende arrangementen en zaalverhuur. Mede op basis van de resultaten van de marktverkenningen worden besluiten genomen over de toekomst van Soestdijk.

© UZTRA NEROST

Opera 'Orfeo ed Euridice' op het water voor Paleis Soestdijk.

De ambitie is om paleis en tuin open te houden tot het monument een nieuwe bestemming krijgt.

APRIL

Opening Maallust en Klein Soestdijk: ‘levend’ erfgoed

Prof. mr. Pieter van Vollenhoven opende op 12 april 2011 het gerenoveerde agrarische bedrijf Maallust en de gerenoveerde voormalige directeurswoning van Justitie, Klein Soestdijk in het Drentse dorp Veenhuizen.

De renovatie en nieuwe bestemming van deze twee monumentale complexen zijn belangrijke mijlpalen in de ontwikkeling van Veenhuizen. In deze voormalige strafkolonie zijn geschiedenis, gebouwen en grond onlosmakelijk met elkaar verbonden. Rijk, provincie en gemeente werken intensief samen om dit bijzondere erfgoed te renoveren, maar ook een nieuwe toekomst te geven. Door gezamenlijke inspanning van de Rijksgebouwendienst, de gemeente Noordenveld, de provincie Drenthe, het ministerie van Veiligheid en

Justitie, Staatsbosbeheer en de inwoners van het dorp, is er in de afgelopen jaren heel wat gerestaureerd, opgeknapt en herontwikkeld.

Maallust, het voormalige agrarische bedrijf met onder andere een melkfabriek en graanmaalderij, is nu een bierbrouwerij, winkel, kaasmakerij en outdoorcentrum. Klein Soestdijk is geschikt gemaakt voor wonen, werken/horeca en een bed & breakfast. Eerdere staaltjes van publiek-private samenwerking in dit dorp zijn de komst van nieuwe bedrijven in het Ambachtscluster en het Hospitaalcomplex. Veenhuizen laat zien hoe ‘levend’ erfgoed kan zijn. Op 19 mei reikte staatssecretaris Henk Bleker van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie de EDEN Award 2011 uit aan Veenhuizen.

Prof. mr. Pieter van Vollenhoven opent Maallust en Klein Soestdijk in Veenhuizen.

OPEN

APRIL

Doetinchem duurzaam belastingkantoor rijker

Het nieuwe kantoorgebouw van de Belastingdienst in Doetinchem is op 13 april 2011 geopend. Facilicom Services Group realiseerde de nieuwbouw in opdracht van de Rijksgebouwendienst. Bij dit pand koos de Rijksgebouwendienst voor het eerst voor publiek-private samenwerking met één private partij die alle disciplines van ontwerp tot bouw en beheer in huis heeft. Voordeel van deze aanpak is dat al bij het ontwerp en de bouw rekening kan worden gehouden met de onderhoudskosten in de exploitatiefasen.

Zo zijn in het pand tal van slimme oplossingen bedacht voor een laag energieverbruik (voor de liefhebbers: een greencalcniveau van 187 en een EPC-waarde van 0,578 zijn bereikt). Ook zonneboilers, waterbesparende spoelinrichtingen en opvang van hemel-

water dragen bij aan de duurzaamheid van het gebouw.

Alleen al vanwege de duurzaamheid is het kantoorpand een aanwinst, maar ook de toepassing van 'Het Nieuwe Werken' en de kunstwerken in het gebouw zijn opmerkelijk te noemen. In het nieuwe kantoorpand zijn twee kleinere vestigingen van de Belastingdienst samengevoegd. Er is ruimte voor 350 werkplekken voor ongeveer 460 medewerkers.

© Fotoarchief Rijksgebouwendienst

Tal van slimme oplossingen voor een laag energiegebruik.

OPEN

APRIL

Paleis Het Loo ontvangt zijn bezoekers waardig

Zelfs het indrukwekkende paleis Het Loo, met zijn vorstelijke uitstraling, was niet in alle opzichten perfect. Zo was de ontvangstruimte voor bezoekers hard aan herziening toe. Het rustieke houten kassahuisje voldeed ook niet meer aan de huidige arbo-eisen. Op 19 april 2011 nam het Paleis het nieuwe entreegebouw in gebruik, naar ontwerp van architect Koen van Velsen gebouwd in opdracht van de Rijksgebouwendienst. Het eigentijdse entreegebouw past een stuk beter bij de allure van het eeuwenoude paleis en het historische stallencomplex.

Het gebouw ligt op de kop van de hoofdlaan die naar het paleis leidt; zo zien de bezoekers het museum al in de verte liggen en is er een natuurlijker verbinding tussen de verschillende gebouwen gekomen. Bezoekers kunnen in het entreegebouw

een kaartje kopen; ook is er een informatiebalie en een winkel aanwezig. Door de vertoning van filmbeelden op de wand kunnen bezoekers zich vast inleven in de sfeer in het paleis. Onder het entreegebouw is een depot ingericht voor een deel van de unieke kostuumcollectie. De doorzichtige metalen wand om het entreegebouw sluit prachtig aan bij de omringende natuur.

De gemeente Apeldoorn reikte de jaarlijkse architectuurprijs van de stad in november uit aan Koen van Velsen voor zijn ontwerp voor het entreegebouw van Paleis Het Loo.

sqoer/daen ©

De doorzichtige metalen wand sluit prachtig aan bij de natuur.

OPEN

JULI

Europol geopend in internationale zone Den Haag

Koningin Beatrix opende op 1 juli 2011 het nieuwe hoofdkwartier van Europol in Den Haag. Zij onthulde in aanwezigheid van honderden personeelsleden en gasten een plaquette. Het gebouw met een vloeroppervlak van 32.000 m² is ontworpen door Quist Wintermans architecten en gebouwd in opdracht van de Rijksgebouwendienst. De dienst Rgd werkte mee aan de totstandkoming van overeenkomsten met Europol voor onder andere de huisvesting, parkeerfaciliteiten en de dienstverlening.

Het hypermoderne gebouw van Europol biedt geavanceerde faciliteiten voor onder andere het operationele centrum van Europol, dat de uitwisseling coördineert van criminele informatie met politieorganisaties in Europa en in landen die een overeenkomst met Europol hebben,

zoals Australië, Colombia en de VS. Directeur Rob Wainwright noemde de verhuizing naar het 'fantastische' nieuwe pand 'een historische gebeurtenis'. Van 'een bescheiden begin als Europol Drugs Eenheid met zes stafmedewerkers is Europol uitgegroeid tot een bedrijf met 700 mensen die 12.000 politieoperaties per jaar coördineren.

Het nieuwe hoofdkwartier bevindt zich in de internationale zone van Den Haag. Andere internationale organisaties zoals het Joegoslavië Tribunaal en de Organisatie voor het verbod op chemische wapens, zijn in deze zone gehuisvest. En ook de nieuwbouw voor de Europese organisatie voor de bestrijding van zware criminaliteit, Eurojust, is gepland in de internationale zone in Den Haag.

© Fotoarchief Rijksgebouwendienst

Hypermodern gebouw voor Europol geopend door Koningin Beatrix.

OPEN

OKTOBER

Raad van State verbouwd met behoud van monumentale sfeer

De vernieuwde huisvesting van de Raad van State aan de Kneuterdijk is op 5 oktober 2011 na een ingrijpende renovatie en uitbreiding in opdracht van de Rijksgebouwendienst officieel geopend door zijn voorzitter, koningin Beatrix. De Raad van State zetelt sinds 1982 in een monumentaal gebouwencomplex aan de Kneuterdijk in de historische binnenstad van Den Haag. Dit complex bestaat uit een combinatie van monumenten, met het Witte paleisje uit 1716 als oudste onderdeel. Het jongste onderdeel is het zogenaamde Sleeswijkcomplex uit 1982. De Rijksgebouwendienst gaf in 2001 opdracht aan Merckx+Girod architecten voor de nieuwbouw en de renovatie van de Raad. De aanleiding voor het project was het toegenomen aantal leden en medewerkers van de Raad van State en de noodzaak tot groot onderhoud en verbetering van de

veiligheid binnen de gebouwen. Met behoud van de monumentale sfeer is een eigentijds complex tot stand gekomen. De 19de-eeuwse panden aan de Parkstraat zijn samengevoegd en ongeveer in het midden, net voor de trappenhuizen, 'doorgezaagd'. De monumentale gevels en alle oorspronkelijke kamers direct aan de straatzijde zijn behouden. De 180 meter lange verbindingroute van de voorkant aan de Kneuterdijk (oud) tot aan de achterkant aan de Oranjestraat (nieuw) heeft een glazen overkapping en is daardoor erg licht. De meeste aanpassingen, zoals de moderne klimaatinstallatie, zijn vrijwel onzichtbaar. Iedere ruimte heeft een nieuwe uitstraling die recht doet aan het historische karakter. De monumentale kapconstructie van het voormalige woonhuis van Van Oldenbarnevelt aan de Kneuterdijk is in het zicht gebracht. Het biedt tegenwoordig

© Fotoarchief Rijksgebouwendienst

Het Witte paleisje uit 1716 is het oudste onderdeel.

onderdak aan de bibliotheek van de Raad. De Koningin opende het pand op 5 oktober al voor de tweede keer. Ze onthulde als 'beginnend' staatshoofd een plaquette na de verbouwing in 1983. Voor deze opening onthulde ze een nieuwe plaquette in de entree.

OPEN

OKTOBER

Scheepvaartmuseum: bijzonder mooi en innovatief

Het Scheepvaartmuseum in Amsterdam opende op 2 oktober na een groot-scheepse renovatie in opdracht van de Rijksgebouwendienst haar deuren weer voor het publiek. Koningin Beatrix was als beschermvrouw van de Vereniging Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum op 1 oktober aanwezig bij de officiële heropening.

Architect (en voormalig Rijksbouwmeester) Liesbeth van der Pol tekende voor het ontwerp van het nieuwe Scheepvaartmuseum. Opvallend in het nieuwe museum is de binnenplaats, Het Open Pleyn, dat met een prachtig glazen dak naar ontwerp van de Luxemburgse architect Laurent Ney een nieuwe functie als centraal oriëntatiepunt en als evenementenlocatie heeft gekregen. Behalve de overkapping van de binnen-

plaats zijn nog twee andere uitvindingen zeer bijzonder te noemen: de akoestische aanpassing van de stenen vloer op de binnenplaats en de klimaatvitruines voor de collectie van het museum.

Het Scheepvaartmuseum was ook na de heropening veelvuldig in het nieuws. Het vormde het decor van diverse grote evenementen, zoals de uitreiking van de AKO Literatuurprijs. En de vloer van het Scheepvaartmuseum werd op 16 december 2011 vanwege de geluid absorberende werking onderscheiden met De Vernufteling, de innovatieprijs van de Nederlandse ingenieurswereld. In de openingsmaand brachten maar liefst 70.000 mensen een bezoek aan het museum.

© SIMONE VAN ES

Liefst 70.000 mensen bezochten het gerenoveerde museum in de eerste maand na opening.

Financiële gegevens

Samenvattende verantwoordingsstaat 2011 inzake baten-lastendienst Rijksgebouwendienst van de begroting Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

(Bedragen in € 1.000)

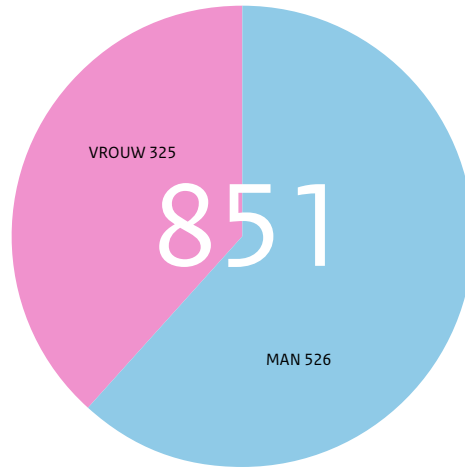
	1	2	3=2-1	
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2010
Rijksgebouwendienst				
Totale baten	1.352.210	1.427.486	75.276	1.465.557
Totale lasten	1.350.773	1.481.149	130.376	1.463.223
Saldo van baten en lasten	1.437	53.663-	-55.100	2.334
Totale kapitaalontvangsten	484.000	530.556	46.556	877.923
Totale kapitaaluitgaven	742.190	951.684	209.494	1.302.687

Het saldo van baten en lasten van de Rijksgebouwendienst is € 53,7 mln. negatief over 2011. Het negatieve resultaat wordt met name veroorzaakt door de boekwaardecorrectie naar aanleiding van de ministerraadbesluitvorming rond het

masterplan Den Haag (€ 36,4 mln.) en afwaardering CBS Heerlen (€ 5,4 mln.). De rest van het resultaat (€ 11,9 mln.) is een saldo van positieve en negatieve resultaten in de reguliere bedrijfsvoering.

FEITEN EN CIJFERS

Personeelsomvang

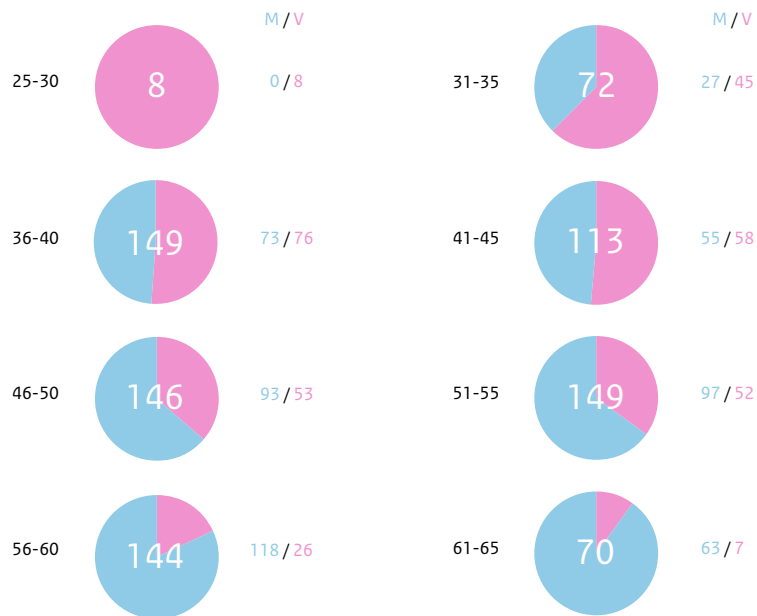

	Vaste dienst	Tijdelijk	Eindtotaal
Bezetting fte ultimo	804,17	6,56	810,73
Aantal medewerkers	843	8	851

LEES VERDER

FEITEN EN CIJFERS

Leeftijdsopbouw

LEES VERDER

FEITEN EN CIJFERS

Uitstroom / instroom

IN

Leeftijd	M	V	Eindtotaal
30-35	1	0	1
36-40	1	0	1
41-45	0	1	1
46-50	2	0	2
51-55	0	0	0
56-60	0	0	0
61-65	0	0	0
65+	0	0	0
Totaal	4	1	5

UIT

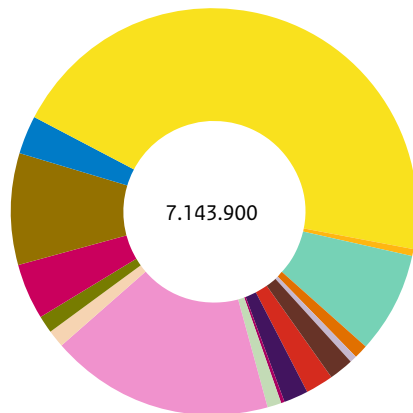
Leeftijd	M	V	Eindtotaal
25-30	0	1	1
31-35	3	3	6
36-40	2	5	7
41-45	6	2	8
46-50	2	3	5
51-55	3	3	6
56-60	5	3	8
61-65	47	4	51
65+	0	0	0
Totaal	68	24	92

Ziekteverzuim

M	V	Totaal
3,6%	7,2%	4,9%

FEITEN EN CIJFERS

2010 BVO per objectfunctie in m²

kantoorgebouw 3.248.272

Jeugdinstelling 51.445

Gerechtsgebouw 577.791

Bibliotheek 81.350

Woning 38.988

Archiefgebouw 144.773

Bedrijfsruimte 144.118

Laboratorium 145.896

Onderwijsgebouw 28.158

Politie en douane 78.155

Penitentiaire inrichting 1.276.983

Parkeerterrein 99.051

Opslagplaats 96.109

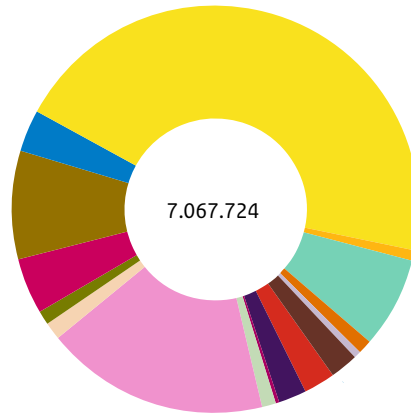
Museum 322.415

Ministerie kern 628.859

Overige ruimte, bevat onder andere onderwijsgebouwen, Tbs-inrichtingen, sportgebouwen en stallingsruimte 209.695

FEITEN EN CIJFERS

2011 BVO per objectfunctie in m²

kantoorgebouw 3.203.719

Jeugdinrichting 51.061

Gerechtsgebouw 525.053

Bibliotheek 79.686

Woning 39.036

Archiefgebouw 161.126

Bedrijfsruimte 176.225

Laboratorium 147.988

Onderwijsgebouw 28.273

Politie en douane 78.740

Penitentiaire inrichting 1.258.681

Parkeerterrein 96.160

Opslagplaats 82.622

Museum 316.772

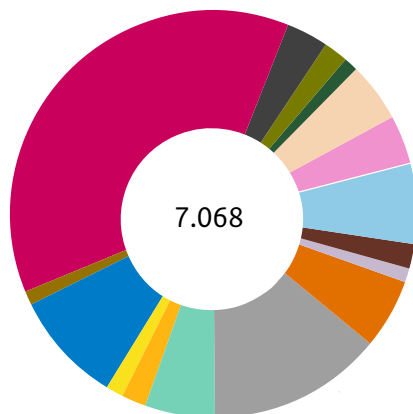
Ministerie kern 608.103

Overige ruimte, bevat onder andere onderwijsgebouwen, Tbs-inrichtingen, sportgebouwen en stallingsruimte 242.752

LEES VERDER

FEITEN EN CIJFERS

Bruto vloeroppervlak (bvo) in 1.000 m²

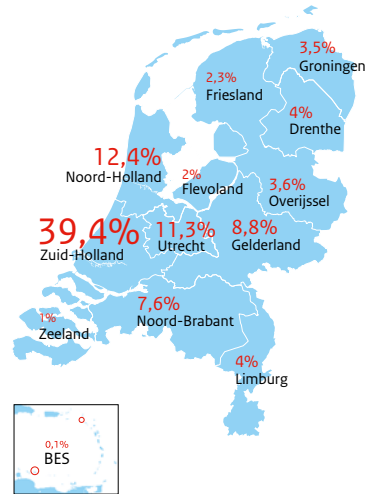
■ Veiligheid en Justitie	37%	2.626
■ Volksgezondheid, Welzijn en Sport	3%	236
■ Niet-rijksdiensten	2%	141
■ Monumenten met erfgoedfunctie	1%	69
■ Leegstand	5%	342
■ Overig (o.o. in renovatie, nog te verlengen contracten)	4%	261
□ Algemene Zaken	0%	23
■ Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	7%	465
■ Buitenlandse Zaken	2%	141
■ Defensie	1%	78
■ Economische Zaken, Landbouw en Innovatie	5%	382
■ Financiën	14%	973
■ Infrastructuur en Milieu	6%	389
■ Hoge Colleges van Staat	2%	154
■ Huis der Koningin	1%	85
■ Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	9%	624
■ Sociale Zaken en Werkgelegenheid	1%	79

LEES VERDER

FEITEN EN CIJFERS

BVO per provincie

Provincie	2011	2010
BES	12.026	3.598
Drenthe	220.051	219.302
Flevoland	152.680	155.255
Friesland	168.401	159.370
Gelderland	624.237	643.103
Groningen	253.018	211.918
Limburg	288.437	299.398
Noord-Brabant	542.541	557.678
Noord-Holland	880.871	893.403
Overijssel	257.629	252.208
Utrecht	801.341	834.769
Zeeland	76.696	77.414
Zuid-Holland	2.790.506	2.836.484
Eindtotaal	7.068.434	7.143.900

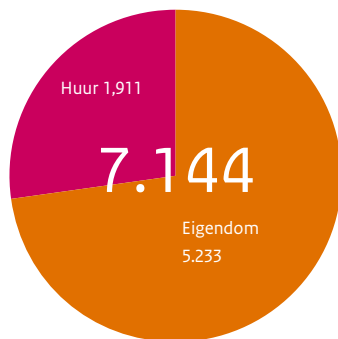

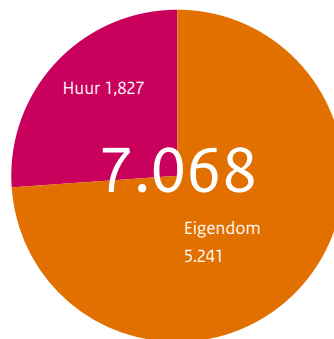
FEITEN EN CIJFERS

Verdeling eigendom/huur

2010

2011

FEITEN EN CIJFERS

JANUARI

Op het podium

De Rijksgebouwendienst was in 2011 op vele podia in de bouwwereld én daarbuiten te vinden. Een selectie:

- De vierde Big Improvement Day op 18 januari in de Amsterdamse RAI stond in het teken van ondernemerschap, educatie, leiderschap en duurzaamheid. Gedurende de dag ontvouwen vele sprekers hun dromen over de toekomst van Nederland. Namens de Rijksgebouwendienst bracht directeur Advies & Architecten Alex Vermeulen de zaal weer met beide voeten op de grond. Hij zette uiteen hoe de dienst met relatief kleine ingrepen enorme effecten kan boeken op het gebied van duurzaamheid als je dat maar op grote schaal doet;
- Symposium 'Duurzame Huisvesting: wie is aan zet?' van het Platform Duurzame

Huisvesting. Op 10 februari nam de Rijksgebouwendienst de sessies over warmte-koude-opslag en duurzaam beheer voor zijn rekening;

- 7, 8 en 9 juni: de jaarlijkse Provada, vakbeurs voor de vastgoedwereld. De Rijksgebouwendienst staat samen met het Rijksvastgoed- en Ontwikkelingsbedrijf (RVOB) en de Dienst Landelijk Gebied (DLG) in de stand van de Rijksoverheid. De Rijksgebouwendienst organiseerde debatten over herbestemming en restauratievraagstukken en over de huur en verhuur van vastgoed. Peter Jägers zegt in een videoboodschap dat de crisis nu 'in volle omvang' bij het Rijk zichtbaar wordt. En voorspelt dat het Rijk 1 tot 1,5 miljoen vierkante meters zou kunnen inleveren;

Kennis delen via verschillende podia.

FEITEN EN CIJFERS

JANUARI

Op het podium (vervolg)

- Met het symposium ‘Nu Architectuur’ op 30 juni in het voormalige Stadskantoor van Rotterdam namen het Atelier Rijksbouwmeester, de Rijksgebouwendienst en het ministerie van BZK afscheid van de eerste vrouwelijke Rijksbouwmeester van Nederland, Liesbeth van der Pol. Ze ‘inspireerde de hele rijksoverheid met haar voortdurende appel voor schoonheid’;
- Dutch Green Building Week. De Rijksgebouwendienst en Agentschap NL organiseerden op 19 en 21 september rondleidingen en paneldiscussies in respectievelijk het kantoor van Rijkswaterstaat Westraven in Utrecht en het nieuwe kantoor van de Dienst Uitvoering Onderwijs en de Belastingdienst in Groningen. De Rijksgebouwendienst nodigde de markt uit om samen op te trekken in het bedenken van creatieve oplossingen om energieneutraliteit te bereiken in gebouwen;
- Rijksbouwmeester Frits van Dongen nam deel aan het debat tijdens de internationale Biënnale Leegstand & Herbestemming op 4 november in Maastricht. Hij belichtte zijn speerpunten voor de komende periode: de bestrijding van leegstand en de bevordering van herbestemming.

JUNI

Frits van Dongen nieuwe Rijksbouwmeester

Met het symposium 'Nu Architectuur' op 30 juni namen het Atelier Rijksbouwmeester, de Rijksgebouwendienst en het ministerie van BZK afscheid van de eerste vrouwelijke Rijksbouwmeester van Nederland, Liesbeth van der Pol. Zij zag als eerste, toen de gevolgen van de kredietcrisis zichtbaar werden, dat de bakens in het architectuurvak verzet moesten worden. Een van de meest in het oog springende initiatieven van Van der Pol was 'Nederland wordt Anders', het programma waarmee jonge architecten een duwtje in de rug kregen. Van der Pol wordt ook genoemd vanwege haar betrokkenheid bij de wijziging van de Wet op de Architectentitel, en bij de publicatie 'Prachtig Compact NL' over binnenstedelijk bouwen. Haar opvolger Frits van Dongen maakte tijdens het symposium duidelijk 'met trots' dit ambt op zich te nemen. Hij noemde als

eerste sleutelbegrip: 'continuïteit', het werk voortzetten van zijn voorgangers. Uit de tijdens het symposium gepresenteerde agenda van het College van Rijksadviseurs 'Architectuur Nú' haalde hij zijn tweede thema: 'ontwerp als de kunst van het verbinden'.

In november sprak hij op de internationale Biënnale Leegstand & Herbestemming in Maastricht over een van zijn speerpunten voor de komende periode: de bestrijding van leegstand en de bevordering van herbestemming. 'Er wordt veel onnadenkend gehandeld in Nederland', beweert hij. 'Daar waar nieuw gebouwd wordt, wordt vaak onvoldoende nagedacht over de vraag wat je met de al bestaande voorraad aan lege gebouwen zou kunnen doen. Dat vind ik in deze tijd van recessie niet te begrijpen en niet passend. Herbestemmen is het nieuwe bouwen'.

© Arend Oorman

Rijksbouwmeester Frits van Dongen.

FEITEN EN CIJFERS

DECEMBER

Gelauwerd

- De Eden Award van de Europese Commissie ging in mei 2011 naar Veenhuizen. Staatssecretaris Bleker bij de uitreiking: 'In Veenhuizen wordt serieus werk gemaakt van duurzame ontwikkeling van de gastvrijheidseconomie. Daarmee is het een prachtig voorbeeld van hoe erfgoed kan functioneren als een katalysator voor toerisme.'
- De Rijksgebouwendienst won op 7 september de PPS Award 2011 voor de renovatie van het ministerie van Financiën. 'Een doorbraakproject' vond de jury. 'Het is geslaagd hergebruik van een bestaand gebouw. De architectuur is fraai, zonder ontkenning van wat er al was. Het gebouw is open gemaakt naar de stad, er is weer leven in de brouwerij ontstaan op een voorheen doodse plek'.
- De deelprijs van de PPS Award voor meest

professionele opdrachtgever ging op 7 september naar Rijksgebouwendienst en Rijkswaterstaat samen. Volgens de jury zijn beiden 'op afstand de echte voortrekkers op het gebied van PPS geweest en nog steeds'.

- De Rijksgebouwendienst is samen met BAM Civiel op 3 november uitgeroepen tot winnaar van de Schreudersprijs 2011. De winnaars ontvingen de prijs voor de vernieuwende manier waarop de ondergrondse werkzaamheden bij de renovatie van het Rijksmuseum in Amsterdam zijn uitgevoerd.
- Het entreegebouw voor Paleis Het Loo Nationaal Museum naar ontwerp van Koen van Velsen is winnaar van de Architectuurprijs Apeldoorn 2011. De jury prees het entreegebouw voor de 'ingetogen allure' en 'ongekend hoge kwaliteit' in alle facetten.

© Thijs Weerak

Eden Award voor Veenhuizen.

LEES VERDER

FEITEN EN CIJFERS

DECEMBER

Gelauwerd (vervolg)

- Het geheel gerenoveerde Scheepvaartmuseum haalde heel wat prijzen binnen. Het ontving op 4 november 2011 de prijs van ingenieursvereniging KiviNiria, De Vernufteling, voor de inventieve akoestische vloer van het binnenplein. De Cobouw Award voor beste utiliteitsproject ging op 26 oktober naar aannemer BAM voor de restauratie van het Scheepvaartmuseum. Het Scheepvaartmuseum werd onlangs weer genomineerd, dit keer voor de Amsterdamse Architectuurprijs 2012.

FEITEN EN CIJFERS

DECEMBER

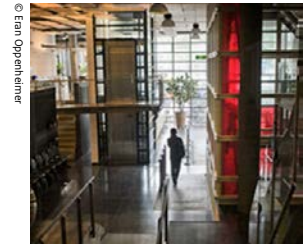
Vestiging Haarlem naar Den Haag

De vestiging van de Rijksgebouwendienst in Haarlem sloot in december 2011 de deuren. De vestiging was sinds 1998 gehuisvest in het pand op het Kennemerplein achter het station, later in een pand aan het Stationsplein. De 68 medewerkers verhuisden eind december naar hun nieuwe werkplek in Den Haag.

Haarlem is de eerste vestiging die sluit, maar er volgen er meer, zo staat in de Toekomstvisie 2012 – 2016 van de Rijksgebouwendienst die begin augustus 2011 verscheen. ‘In beginsel wordt de vestigingsstructuur opgeheven’, valt te lezen. De opheffing van de vestigingen betekent een aanzienlijke besparing. Haarlem is koploper in deze besparingsronde, de Rijksgebouwendienst bespaart

met de sluiting een bedrag van rond de 1 miljoen euro.

In de Toekomstvisie staat dat de Rijksgebouwendienst na sluiting van de vestigingen ‘andere manieren zal ontwikkelen’ om lokaal gevestigde gebruikers te kunnen blijven bedienen, bijvoorbeeld door flexibele werkplekken voor medewerkers te creëren. Voor de medewerkers in Haarlem is in januari 2012 een proef met ‘aanlandplekken’ in Haarlem gestart. Na de fusie met andere vastgoeddiensten wordt gekeken of gezamenlijk oplossingen gevonden kunnen worden.

© Eran Oppenheimer

‘In het beginsel wordt de vestigingsstructuur opgeheven’

FEITEN EN CIJFERS

DECEMBER

Hoger kan het niet

Het grootste kantoor van Nederland (132.000 m²) voor de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en Veiligheid en Justitie bereikte op 6 oktober het hoogste punt van 146 meter. Een mijlpaal en een feestje van de aannemer. Dit kantoor wordt ook het hoogste kantoor van Den Haag. Het nieuwe gebouw wordt gebouwd naar ontwerp van Hans Kollhof Architecten in opdracht van de Rijksgebouwendienst.

In 2011 zijn ook de hoogste punten gevierd van het nieuwe onderkomen van onder andere de Dienst Waterpolitie van het Korps landelijke politiediensten (KLPD) en de rechtbank Zwolle-Lelystad in Zwolle. Het gebouw van het KLPD bereikte op 11 oktober als eerste gebouw op het IJDock haar hoogste punt. Het kantoorgebouw wordt

naar verwachting in het derde kwartaal van 2012 opgeleverd. De nieuwbouw van de rechtbank Zwolle-Lelystad in Zwolle naar ontwerp van Rob Hootsmans bereikte op 3 november het hoogste punt. De nieuwbouw wordt naar verwachting in 2013 opgeleverd.

© Eran Oppenheim

Met de 146 meter hoge toren momenteel het hoogste kantoor van Den Haag.

Dit is een uitgave van:

Rijksgebouwendienst
Rijnstraat 8, 2515 XP Den Haag
www.rgd.nl

2012